

Sadař Janatka

(psáno 1917)

V listopadu 1868 vzal mne bratr Antonín do statku ke Kocourkovům, do veliké jejich světnice, kde se scházívalo několik sousedů i jich žen i dospívajících dětí na večerní hovory při draní peří. Bratr, tehda šestnáctiletý výrostek se širokými rameny a velikým, pěkným nosem, zvětřen byl dcerkou Kocourkovic, Bětuškou, mladinkou dívčicí černých očí a milých dolíčků v plných tvářičkách. (Kde jste dnes, Bětuško, plachá a cudná, kteráž jste se tichounce modlívala otčenáš v tu chvíli, kdykoli bratr vylákal na vás pohled nebo hubičku?)

Tehda přišlo více lidí než jindy. Ženy, dcerky a služky derouce peří seděly kolem velikého čtyřhraného stolu v koutě u oken, mladíci na židlích za děvčaty a muži i starci u kamen a na peci. Ti kouřili z dýmek a vykládali dávne příběhy. Sedl jsem si k nim opojen tajemností jejich nescíslných povídaček. Po deváté hodině, tedy pozdě již, vstoupil znenadání stařec Janatka, bezdětný vdovec, bývalý sadař, dosti zámožný člověk, hubený, oholený, s řídkými šedivými a nápadně dlouhými vlasy. Vpadlé, nažloutlé oči jeho hleděly ustrašeně, neklidně, a tvář zřejmě byla přeplněna úžasem. Příchod jeho byl nápadný i proto, že zřídka sem chodíval.

Mne objevení Janatkovo ulekalo, neboť sadař tento vášnivě hlídal ovoce své, koupené v sadech a alejích

panských. Spával v slaměné boudě na Struhách, měl pistoli a ani jediný kluk mu neutekl. Strašlivý byl, prudký, vrískavý a krutě trestal dopadeného. Nám dětem zdál se hrozným člověkem, vyhýbaly jsme se mu a bály se ho jako pohodného.

„Kdepak jste se zdržel, Janatko?“ ptal se ho starý Šedina, hovorný výminkář živých pohybů a bohatě vrásčité tváře s modře svítícíma očima.

„Doma jsem seděl...“

„A co to, že jste si hodiny splet?“

„Tak... Už jsem ležel,“ odpovídal Janatka nepřijemně chraptivým hlasem mrače se. „Z postele vidím na zahrádku a ze zvyku se dívám mezi stromoví – a najednou tam někdo... Mordije, nematu se? Pátrám – je tam někdo. Stojí, ani se nehýbá. Vyskočím. Ale – povídám si, co se plašíš, je listopad, ovoce už venku není, už ho ani nekupuju – proč tedy? Stojí-li někdo venku, ať stojí... Lehl jsem si a myslil si, aby mi dali lidi pokoj, a přivřel jsem oči. Chvilí; ale nedalo mi to a zas jsem mezi stromovím pátral. Marná věc, někdo tam stojí, povídám si, nedaleko a tiše, jako by čekal. Na co čeká? Tu nikdo není, všude ploty, zahrady, ani pěšinky, ani cesty – co že by tu chtěl? Zloděj? Palič? To by snad – a vezmu pistoli. Myslím si: stará rána je v ní, nasadím kapsli – ale vidím, že nabitá není a prachu že taky doma nemám. Tedy hůl. Vstal jsem, tiše se oblékl a pozoroval ten stín. Chlapec... chlapec! Otevřel jsem okénko a zavolal: Copak tu, hošičku, děláš? – Nic – stín pryč a tady všude na tváři a čele pot. Čert ví... A už ne a ne lehnout... A tak jsem přišel.“

„Inu, taková věc nažene člověku strachu!“ prohodil Šedina se smíchem. „Teď jsem chtěl povídat, jak já, teď, než jste přišel, jak já jsem se ve středu večer polekal a jakou hlavu mi to udělalo. A taky nic – taky jen kluk, jak vy povídáte, kluk, tamhle u Červené studny. Však už jsem kolikrát povídal: Nač ten rumpál, dejte tam pumpu a zadělejte to! Ne!

Dobrá – jak chcete, ale až tam některý ten všetečný kluk sletí, vezměte si to na svědomí.“

„Ba,“ přisvědčil Kocourek, „je jich tam každý den jako smetí. Jinam ne a ne – a lezou tam, za ty trámce se chytají...“

„No, však o tom chci povídat,“ živě vpadl Šedina, „jak já tuhle už za tmy ve středu večer viděl – zatracený kluk leze ze studny. Nikde nikoho, jen já jdu silnicí a on leze po řetězu a vyskočí rovnýma nohama..., ale žádné cupnutí, jen jako by něco lehkého vyskočilo, pámbu ví, jako stín. Toť se ví, byl bos a nadnášel se ze strachu, abych ho nezaslechl a nespatriil. A už uháněl, a do zahrad, a já křičím: Zatracený pacholku, chytnu-li tě, nohy ti polámu a vlasy vytrhám! Musíš tam lézt? Nevíš, co ti máma každý den říká? A běžel jsem do zahrad jakoby za ním, tam k vám, Janatko, ale na jednu vidím, že nikdo přede mnou neběží, že kluk zmizel. A vidíte, tohle mi vlezlo do hlavy, to – jak a kde se mi ten kluk ztratil. Ulít, rozplynul se, čert ví co. Chtěl jsem mu strachu nahnat a zatím nahnal on mně. Zalezl jsem domů všecek bledý.“

„A chlapec to byl?“ otázal se Janatka tiše s pohledem zkoumavým a zřejmě udiveným. „Větší už?“

„Chlapec, školák, deset – dvanáct.“

„A ze studny lezl?“

„Tak – přede mnou – po řetězu od okovu. Spustil si jej asi.“

„Povídal jste...,“ pronesl Janatka a jako by se zalekl, umlkl.

„Jako stín. Nic nebylo slyšet. Na mou duši, teď si vzpomínám, že ani řetěz nezachrastil, bůh ví, co to bylo!“ vzrušen líčil Šedina.

„Mámení smyslů,“ podotkl Kocourek, odvaliv veliké své rty.

„Možná,“ živě přisvědčil Šedina, obraceje se k Janatkovi. A povšimna si i mne, zatřepal hlavou: „Vid, že tam lezete?“

„Nelezeme,“ chvatně jsem zvolal. „Já tam nechodím, to kluci z Draha.“

Všechn jsem se zarděl. Cítil jsem horko v hlavě i v prsou.

„A běžel k nám do zahrad?“ po chvíli tiše, ale opět zkoumavě a jaksi váhavě otázal se Janatka.

„Tam někam, ale dál nebyl ode mne než dvacet kroků, proto jsem se tak znepokojil, že se mi před očima ztratil.“

„Možná že byl pro vodu a konev že mu spadla dolů,“ prohodil starý cihlář Jakoubek. „Já na tyhle strachy nic nedám. Ve tmě všecko zmizí, i kluk. Zakličkuje jako zajíc a je ten tam. Ale že tam lezou, máte pravdu. Však tam taky jednou jeden spadl a zabil se, Králíkovíc z chalupy na Drahách... sletěl tam. – Nepamatujete se na to, Janatko?“

„Ne. Králíkovíc?“

„Toho hrnčírě. No – toho Králíka... Nevíte? Odstěhoval se do Prahy.“

„Nevím.“

Šedina schýlil hlavu.

„Já se taky nepamatuju,“ řekl. „Kdy to bylo? Jsem tu šestadvacet let.“

„No – to už je víc, přes třicet,“ vypočetl si cihlář. „Janatka by to mohl pamatovat. Povíдалo se, že ho tam někdo hodil.“

„Králíkovíc, Králíkovíc,“ hučel si pro sebe Janatka, přemýšleje. V očích jeho hromadil se neklid. Pátral tajně po všech tvářích úkradkem a téměř bleskem... „Něco se mi zdá, ale jen jako ve snu. Nebyl ten chalupník ze Štěchovic, takový široký a sehnutý, se švem na tváři?“

Jakoubek zavrtěl prudce hlavou: „Hubený, vysoký kostroun, dobrák. Byl ještě Králík hořejší, v chalupě na vrškách, ten měl šev na tváři, taky hrnčír, tohohle bratr. Kluk zmizel, bylo to v srpnu o žních, takhle v sobotu. Večer se vytratil a nevrátil se. Ráno ho našli v Červené studni s ranami na hlavě... deset mu bylo, bledoučký byl, chytrý chlapec.“

Vždyť se upamatujete,“ pojednou živěji se obrátil k sadaři Janatkovi, „měl jste tehda zahrady na Poustkách najaty.“

„Něco se mi zdá...“

„Bodeť, jen si vzpomeňte. Vždyť snad jste se k tomu i náhodou přitočil, když ho tahali. V okovu. Visel takhle z toho... voda z vlásků kapala. Tak se mi všechno zdá, že jste tam taky stál.“

„Ne, ne,“ prudce řekl sadař, zarděv se náhlou nevrlostí. „To bych si pamatoval. Ale – počkejte – zatracená děravá paměť! Počkejte. Něco už tuším, vzpomínám si. Z dětství vím všechno, ale z těch mužných let málo. Vytáhli ho, pravda, potlučen byl o ty trámce a o dlažbu stěn – spadl. Kdopak by tam kluka házel? A tomu už bude víc než třicet, možná že i čtyřicet... Zatracená paměť! Vy si to dobře pamatujete?“

„Dobře a všechno. Vždyť bylo pobouření! Hrnčíř přilít v zástěře, umazán a křičel zoufale: Chlapce mi ubili, chlapce mi do studně hodili! Povídal jsem: Snad ne, snad spadl. – I ne, hned vykřikl, i nespádl, vidíte rány na hlavičce! – O ty trámce, namítal jsem. I kdepak, nedal si nic vymluvit, a abych pravdu řekl, taky jsem si to myslil. Kluka někdo uhodil, zranil a ze strachu ...“

„A kdo? Kdo?“ vykřikl pojednou sadař, pleskaje si otevřenými dlaněmi na skráně. „Kdo by ho ubíjel? Proč? Chlapce!“

„No – všelijak se mohlo stát. Na švestkách moh' být, hlídač přiskočil, holí do hlavičky – a už ležel. Všeljak.“

Sadař prudce mávl rukou.

„Tak, tak, tak – hlídač – pleskale...“ zlobně volal, „proč ten by holí do hlavičky? Však vyšetřili, že spadl, pamatuju se už.“

„Nic nevyšetřili. Řeklo se: snad. Bylo těžko – nikdo nic neviděl, a jak se soudilo, snadno se mohlo stát. Lusky tu byly a švestky a hrušky!“

Janatka náhle vstal a zuřivě se rozkřikl: „Ale kdo tu hlídal? Já – já – já! Já hlídal, já bych byl tedy, já, podle vás, já!“

Vpadlé, žlutě kalné oči jeho zalily se krví. Trásl se.

„Cožpak říkám, že vy?“ podráždil se cihlář. „Blázne! Vypadáte jako blázen!“

Ženské u stolu se polekaly. Všechny se zadívaly ke kamnům na starce.

Tu sadař Janatka se náhle prudce a hlasitě rozesmál, popocházeje od souseda k sousedu.

„Hnedle by řek', že blázním!“ mluvil kňouravě, přikrčuje se pitvorně, jako by chtěl všechny rozesmát. „A věru – nepřestřelil by. Ten kluk před mým okénkem na zahrádce mne tak vyděsil. A Šedina taky přišel s klukem a cihlář taky. Bodeť bych se nepamatoval. Takový asi byl – nevelký, bledý, s očima jako chrpa. A podívejte se – ženské nechaly draní a čekají, že se něco stane! I ne! Cihlář si vzpomněl na kluka v studni. Derte jen, nic se nedozvíte, nikdo nic neví. Možná, že mu dal někdo za uši a hodil ho tam. Ten asi prosil: Strejčku, pro Ježíše Krista, nemlatte mne!“ Rozesmál se a několikrát se hluboko sklonil. „A přes hlavu a přes ruce... blázni, derte, co tak udiveně hledíte? Cihlář už ví, že byl kluk na švestkách a že nespádl do studny... Poproste ho, aby vám to ještě jednou povídal. Však se tenkrát vyšetřovalo, a i mne se ptali. Nic jsem nevěděl a ani jsem ho neviděl!“ V tu chvíli povšiml si Janatka mne a dotknuv se mého ramene zvolal: „Vidíš, takový byl jako ty, pamatuj si to a vezmi si naučení a nelez tam, kloučku. Byls mi taky někdy na ovoci?“

„Nebyl,“ zašeptal jsem.

„To vím, že ne, ty ne, ale tamhle Toníka jsem častokrát prohnal, vid'?“ obrátil se k bratrovi. „Na žlutky mi chodil – ty mu chutnaly.“

Opět na mne pohleděl. Nikdy nezapomenu úzkosti, která mi srdcem proletěla. Ano, ač se smál a tropil jakési

podivné šašky, tvář jeho zdála se strašná, vyděšená, velikou vnitřní bouří znetvořená.

Sklopil jsem oči, ale ihned z jakési lačnosti jsem je opět pozdvihl.

Usmíval se skloněn ke mně, ale pod tím úsměvem šklebila se zoufalá tvář stále patrněji.

„Neboj se,“ zašeptal jakoby ze žertu, „nehodím tě do studny.“

Nikdo nemohl zaslechnouti, co řekl. Všichni na něj mlčky hleděli. Já tehda pln nepřekonatelné úzkosti ohlédl jsem se ke starcům, sedícím na lavici u kamen. V celé světnici nastalo strašné ticho. Sadař Janatka několikrát se obrátil, jako by nechápal, co se děje. V očích i ve tváři jeho objevovalo se podráždění. Pleskl si na koleno: „Dětinové – dívají se na mne jako na vyjevence!“ zvolal. „Co se tak díváte? Pověsil mi někdo něco na záda? Nebo vám hraju divadlo? Hnedle byste mne spletli, takže bych mluvil hlouposti.“ Šklebil se a pokulhával, napodobuje cihláře Jakoubka. Zvuk hlasu prozrazoval prudkou zlobu. „A cihlář potom poznamená,“ syčel přivíraje zkalené oči, „že sem se mu nelíbil. A až odejdu – potom teprv vyvalí oči a bude vám tu nasazovat brouky: Ááá – sousede, všimli jste si, jak byl nepokojný? Jak se rozčiloval? Věřte mi – ten toho kluka tenkrát zabil a do studny hodil! – A vy ostatní dáte hlavy dohromady a budete šeptat a kývat a blednout a oči vyvalovat... a roztrušovat to, a já si vyjdu na procházku – a kdekdo bude se na mne dívat jako na vraha. No – že, cihláři? Nezdá se vám, že jsem ulekán a jako pomaten? No – že, vidte? Podříkávám se a breptám hlouposti. – Holečku, sousedé, to není jen tak. Chlapec si utrl švestku, sotva tenkrát zapálenou a já ho shlídl, přiskočil jsem k němu a prásk’ do hlavičky. Křaplo to a chlapec padl, a ruce proti mně vztáhl a očima uděšeně prosil, měl modré jako nebíčko... a já ho chytil a táhl ke studni. Strejčku, prosil namáhavě, strejčku, neházejte mne

do studny! No – že, cihláři? A já zas holí do hlavičky prásk – no že? Pak už nepíp’ a hned dolů do studny – checheche! To bude něco, to se bude šeptat – no že? Kdo jiný by to byl udělal? Jen v těch zahrádkách se to mohlo stát – jen tady za Červenou studní. Kdopak mohl co dokázat? Kdopak se opovážil podezřívát Janatku? Vždyť jeho žena byla příbuzná dvou sedláků – no, že vám vidím až do žaludku a že to říkám za vás? Tak právě – právě tak, jak už to máte na jazyku připraveno, až odejdu! A že mne kluk v zahrádce dnes postrašil – to si tady do toho zapletete. Nemůže spát – svědomí ho tlačí, všude toho chlapce vidí – a že, a že – to jistě řeknete, že ten chlapec přišel mne strašit, nebo že si pro mne jde – no, že? Už jistě – vždyť ho Šedina viděl, jak vylezl ze studny... jak vylezl po řetězu... jak, jak skočil – a nic – ani cupnutí... jakoby stín... A jak... jak... přímo do zahrad – přímo ke svému – vrahovi – na zahrádku... přímo...“

Umlkl; šeptal jen ještě několik slov, pak s ústy otevřenými, očima vytřeštěnými a zvláštním křečovitým úsměvem postál několik minut proti udiveným, téměř zkamenělým starcům. Náhle tvář jeho všecka se osvětila vášnivou zlobou, jako by maska dábelská na ní se objevila, jako by všecka se svraštěla a zašklebila a hrozivě na celý svět se obrátila. Krátce však, ale jaksi přílišně se to stalo; patrně nebylo v něm již síly zakrýti tuto vnitřní zlobu. V tu chvíli bouřlivě se rozešmál pleskaje Šedinovi na rameno:

„No, to jsem vám toho napovídal, víc než stará Švorcka! Ta tu chybí! Checheche!“ Náhle se zarazil, schýlil a popošel ke mně, dívaje se mi upřeně do očí. „A co je to tuhle za kluka? Co ty tu děláš a co ty na mne vyvaluješ oči?“ Opět se zarazil, jako by se byl ulekl toho, co dělá a mluví, a obrátil se k ženským ke stolu: „Čumíte, nebo derete? Starý Janatka se nezbláznil, ani se nebojí, nemyslete si!“ A ku podivu všech opět se zarazil, zatěkal očima po světnici a jako by na něco vzpomínal, hladil si čelo: „Něco veselého jsem chtěl, ale

už nevím... Šedina mívá všelijaké nápady, povídejte něco!“
A jako by se byl již vzpamatoval a zcela utišil, usedl na lavici mezi Kocourka a Šedinu, položil jim těžké ruce kolem krku a nemluvě tupě se usmíval.

Sousedé, zdálo se, chtěli něco vypravovati, ale nikdo neměl odvahy promluvit, jako by se každý z nich v příšerném tichu i svého hlasu bál.

Mlčeli několik minut.

Sadař Janatka povstal.

„Dejte mi pokoj, mrzouti!“ řekl a vyhledav v koutě na lavici svoji čepici, odcházel ze světnice shrben a jakoby zamyšlen.

Starci, sotvaže vyšel, plaše se na sebe podívali. Nezapomněl jsem dodnes na podivné zasvitnutí v jejich zapadlých očích.

Druhého dne ráno probudil mne prudký hlas naší služky. Pozvedl jsem se v posteli a zapátral, co se děje. Světnice byla osvětlena, plná vůně kávové. Otec natahoval si vysoké boty.

„Cože?“ divil se. „Janatka?“

„No – a na stromě na zahrádce. Už tam šel pan doktor!“ sdělovala služka chvatně a užasle. „Dole ležela hůl. Udělal prý to v noci, našli ho už vystydlého – bos a jen v kalhotách – jen tak a s tou holí tam výběh! Fialka slyšela, že někdo šramotil... nenapadlo jí, že se Janatka pověsí, kdepak! Povídala, že zkameněla hrůzou, když ráno vyšla do kůlničky pro dříví a na dva kroky za plotem shlídla černého chlapa na švestce. Pustila košík a letěla k sousedovi!“

(Klekání: náladové povídky a příběhy, 1934)